

Ключевые слова: социальное обеспечение, государственное социальное пособие, правовое регулирование государственных социальных пособий, процедурные нормы в сфере государственных социальных пособий, признаки процедурных норм в сфере государственных социальных пособий.

Vozniuk N. The Procedural Norms as an Element of Legal Regulation for Providing State Social Security Benefits. The article highlights the issues of procedural norms content definition in the field of state social security and explores the importance of these norms for realization of legal prescriptions. It has been revealed that the content of procedural norms in the sphere of state social assistance/benefits implies the regulation of the positive (in contrast to the negative - controversial) activity of the subjects of legal relations aimed at the realization of the right to state social security within the material procedure. The importance is placed on the structural components of the social security benefits. As a result of the analysis of the procedural norms content in the field of state social assistance their specific features have been revealed: they regulate the positive activity of subjects of legal relations as to the implementation of the right to state social benefits within the framework of material procedure; regulate organizational and legal activities of the authorized entities; they are not collected in a separate regulatory legal act but are combined with the material norms; they fix procedural deadlines and are ensured not by coercive measures, but by negative consequences that may occur in case of non-compliance with the procedure; they are the regulatory rules of law; the main form of their implementation is their fulfillment, which implies performance of active and timely practical work.

Key words: social security, state social security benefits, legal regulation of state social benefits, procedural norms in the sphere of state social security benefits, features of procedural norms in the sphere of state social benefits.

УДК 349.442.237.7

М. Сокол

Правові засади виробництва органічної сільськогосподарської продукції

У статті висвітленні питання нового законодавчого регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини суб'єктами аграрних правовідносин в Україні. Проаналізовано відповідні норми Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» та інше законодавство, яке регулює дану сферу діяльності. Запропоновано пропозиції щодо врегулювання правових проблем пов'язаних із виробництвом якісної органічної сільськогосподарської продукції шляхом внесення відповідних змін та доповнень до законодавчої бази.

Ключові слова: аграрне право, аграрно-правові відносини, органічне сільське господарство, органічне виробництво.

Постановка наукової проблеми та її значення. У всьому світі паралельно з традиційним розвивається органічне сільське господарство. Останні дослідження говорять про те, що в таких країнах, як США, Японія, у Європейському Союзі попит на органічні продукти перевищує пропозицію, а інтерес споживачів і зростання ринків органічних продуктів у всьому світі має висхідний тренд. Крім високого попиту, даному процесу сприяє потужна нормативно-правова база та доступні умови сертифікації.

В Україні ринок органічних продуктів знаходиться в стадії формування, але має тенденції до суттєвого розвитку. Це зумовлено як попитом, оскільки частина населення стурбована безпекою традиційних продуктів харчування, так і пропозицією. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, на 2017 рік сертифікати на виробництво органічної продукції мають 210 господарств [1]. Проте цей показник в порівнянні із європейськими державами є досить низьким. На сьогоднішній день Україна знаходиться на 32 місці [1], щодо кількості сертифікованих органічних господарств. Дана ситуація обумовлена наявністю прогалин у Законі «Про виробництво та обіг органічної

сільськогосподарської продукції та сировини», а також відсутністю необхідних підзаконних нормативно-правових актів, які б більш детально регулювали процес виробництва органічної продукції.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В Україні теоретичні аспекти впровадження органічного сільського господарства розглядаються у працях таких науковців, як А.М. Статівка, В.М. Корнієнко, Н.А. Берlach, П.Ф. Кулинич, Т.В. Курман, О.Л. Мініна, О.М. Туєва, С.М. Романко та ін. Проте, переважну більшість цих робіт було написано до прийняття спеціального Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 9 вересня 2013 року [2], а отже, у них не враховано положень цього Закону.

Мета й завдання статті полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного європейського і вітчизняного законодавства в області органічного сільського господарства зробити висновок про відповідність нормативно-правових актів нашої держави міжнародним нормам і правилам, а також виробити пропозиції щодо подальшого вдосконалення законотворчості, що сприяє розвитку ринку органічних продуктів.

Виклад основного матеріалу і обґрунтування отриманих результатів дослідження. Історія розвитку органічного землеробства сягає глибин ще першої половини 20-го століття. Поняття органічного сільського господарства вперше було висвітлено у праці «Дбайте про землю» у 1940 році. Автором доробки був науковець Оксфордського університету лорд Нортборн. Надалі важливі дослідження у сфері органічного сільського господарства були зроблені фахівцями вищих навчальних закладів Німеччини, Великобританії та Росії. Однак найвпливовішим носієм нових ідей став Жеромі Ірвін Родейл в США. Родейл був одним з перших, хто популяризував термін «органічне сільське господарство». Ним були засновані журнали, серед яких журнал «Органічне землеробство й садівництво» (1942), де викладалася філософія органічного сільського господарства [3, с. 45-49].

Зміст терміну «органічне сільське господарство», що викладено у нормативно-правових актах України та міжнародних актах дещо відрізняється. Відповідно до законодавства ЄС органічне сільське господарство - це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, що з'єднує кращі практики з точки зору охорони навколишнього природного середовища, рівня біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин і метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виробленим з використанням речовин і процесів природного походження [4].

За визначенням Міжнародної федерації сільськогосподарського органічного руху (IFOAM, International Federation of Organic Agriculture Movements), органічне сільське господарство - це сільськогосподарська система, яка сприяє збереженню навколишнього середовища, соціальними та економічними засобами підтримує виробництво здорових продуктів харчування, волокна, деревини і т. п. [5, с. 257-258].

У Законі України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» викладено декілька термінів, які сприяють більш кращому розумінню поняття органічного землеробства та виробництва органічної продукції.

Відповідно до ст. 1 вказаного Закону:

– виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів;

– органічна сировина – сировина, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог даного Закону та яка спрямовується на подальше використання для отримання нової продукції;

– органічна продукція – продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог вказаного Закону [2, с. 1].

Тобто, наведенні формулювання в українському законодавстві розкривають поняття органічного виробництва здебільшого з позиції досягнення бажаного результату, тобто отримання екологічного чистого продукту харчування. Натомість, міжнародні норми трактують зазначенні поняття більш ширше.

У спеціальній літературі під органічним сільським господарством розуміють агровиробничу практику, яка не використовує синтетичні хімікати (добрива, пестициди, антибіотики та ін.), Здійснює мінімальну обробку ґрунту, не застосовує генетично модифіковані організми (ГМО) і охоплює такі

сфери, як рослинництво, овочівництво, садівництво, тваринництво і т. д. [6, с. 42]. Однак, таке визначення бачиться дещо спрощеним, оскільки враховує лише виробничо-господарську складову даної діяльності, зводить органічне сільське господарство тільки до методів виробництва, до використання певних технічних прийомів. Як справедливо зазначають Т.В. Курман і О.Н. Туєва, не менш важливим є такий аспект органічного сільського господарства, як особливий вид управління господарством, що характеризується введенням деяких видів обмежень чи заборон на такі дії, які негативно впливають на навколишнє природне середовище, псують або забруднюють його, створюють ризики отримання неякісної або екологічно небезпечної харчової продукції [7, с. 77].

У різних країнах для позначення сільськогосподарської практики, що відповідає принципам органічного сільського господарства, використовують різні терміни:

- органічне сільське господарство (землеробство) – Англія, США, Україна;
- біологічне сільське господарство – Австрія, Німеччина, Грузія, Швейцарія, Італія, Франція;
- природне сільське господарство – Фінляндія;
- екологічне сільське господарство – Швеція, Норвегія, Данія, Іспанія;
- екологічно чисте сільське господарство – Естонія.

В якості основних принципів, на яких спирається органічне виробництво є:

- принцип екології – органічне сільське господарство повинне ґрунтуватися на принципах існування природних екологічних систем і циклів, здійснюватися з ними і підтримувати їх;
- принцип здоров'я – органічне сільське господарство повинне підтримувати та покращувати здоров'я;
- принцип турботи – управління органічним сільським господарством має носити попереджувальний і відповідальний характер для захисту здоров'я та благополуччя теперішніх і майбутніх поколінь і навколишнього середовища;

– принцип справедливості – органічне сільське господарство повинне будуватися на відносинах, які гарантують справедливість з урахуванням життєвих можливостей людей [8, с. 99].

В даний час сертифіковане комерційне органічне сільське господарство існує в 141 країні. В Європейському Союзі площа органічних земель становить 7,2 млн. га (4%), працюють понад 180 тисяч органічних господарств. Найбільші площі, зайняті під органічне сільське господарство, знаходяться в Італії, Іспанії, Франції та Німеччині. По частці органічних площ: на першому місці в світі – Ліхтенштейн, на другому – Австрія, на третьому – Швейцарія.

На противагу цьому, в Україні площа земель на яких вирощується органічна продукція складає лише 1% [1], але у порівнянні із попередніми роками процес даного виду сільськогосподарської діяльності стає все більш інтенсивним.

Так, відповідно до норм українського законодавства право виробляти товарну органічну продукцію має фізична або юридична особа незалежно від форми власності та організаційно-правової форми. Для того аби перейти до виробництва такої продукції суб'єкти аграрних правовідносин повинні дотримуватися ряду вимог. Перш за все, з моменту подання заявки на таких осіб починають поширюватися норми Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Тривалість переходу до сертифікованого виробництва є різною, це залежить від стану землі на якій буде виготовлятися продукція, набутого досвіду, екологічної ситуації. Для кожного такого суб'єкта складається індивідуальний план в який заносяться необхідні дані у вигляді правил, які є обов'язковими для виконання.

Продукція органічних культур вважається такою, якщо до початку її вегетації завершився перехідний період тривалістю не менше 12 місяців. У тому випадку якщо перехідний період зайняв більше часу, ніж 12 місяців, така продукція реалізовуватися під логотипом органічної не може. Проте, виробники даних сільськогосподарських культур мають право маркувати продукцію як таку, яка знаходиться на стадії переходу до органічного виробництва.

Після завершення перехідного періоду юридичні чи фізичні особи повинні провести оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини), отримати сертифікат відповідності та бути включеними до Реєстру виробників органічної продукції (сировини). Запровадження Реєстру виробників органічної продукції вбачається позитивним кроком з огляду на забезпечення прав споживачів як на інформацію щодо конкретного виробника органічної сільськогосподарської продукції, так і стосовно видів органічної продукції. Також, як зазначається у спеціальній літературі, це дозволить вести офіційну статистику щодо підприємств, які займаються органічним сільським господарством, а також площ, зайнятих для вказаних цілей, і переліку органічної продукції в Україні [9, с. 101].

Крім Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» діяльність пов'язана із органічним сільським господарством також регулюється Земельним, Лісовим, Водним, Цивільним і Господарським кодексами України, законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [10], «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. [11], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 20015 р. [12] та іншими актами аграрного законодавства України. Крім цього до правової бази включаються також міжнародні акти, зокрема Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 «Про органічне виробництво та маркування органічних продуктів», Кодекс Аліментаріус «Керівні положення з виробництва, переробки, маркування та реалізації органічних продуктів» [13].

Отже, в Україні вже діють конкретні правові вимоги щодо маркування, виробництва та переробки даної продукції. Варто зауважити, що згаданий вище Закон доволі чітко регламентує процес виробництва і застосування правил і стандартів рослинної продукції, належного утримання сільськогосподарських тварин та птиці, використання речовин та процесів природного походження.

Нерідко недобросовісні виробники на маркуванні продукції ставлять позначки «біо», «еко», «органік», проте це не означає, що той чи інший продукт харчування вироблявся із дотриманням вимог Закону. На сьогоднішній день, єдиним логотипом, що свідчитиме про дотримання усіх правил та норм в сфері виробництва органічної продукції буде позначка «органічні». Така жорстка вимога Закону є своєрідним гарантом якості сільськогосподарської продукції.

Незважаючи на всі переваги Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» все ж до нього варто внести певні корективи та доповнення. Перш за все, варто звернути увагу на відсутність державної підтримки сільськогосподарських виробників органічної продукції. У Законі зазначено, що державна підтримка здійснюється з врахуванням норм Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», проте процес виробництва органічної продукції та сировини є більш затратним ніж виробництво звичайної сільськогосподарської продукції. Тому, необхідним є посилення державної підтримки на період переходу до органічного сільськогосподарського виробництва, особливо щодо покриття фінансових витрат на технічне переобладнання аграрним підприємствам та фермерським господарствам. Крім цього, доречно буде передбачити у державному бюджеті на 2018 рік та інші наступні роки (допоки органічне сільське господарство не набуде стабільного характеру) норму видатків, які пов'язані із виплатою пільгових дотацій.

З метою більшої поінформованості дрібних та середніх товарних сільськогосподарських виробників варто посилити діяльність дорадчих служб в окремих регіонах України. Крім цього, виходячи із досвіду європейських держав у сфері органічного виробництва, видається доцільним затвердження Державної цільової програми розвитку органічного ринку в Україні на 2018 – 2030 роки.

З метою уникнення відповідальності за порушення норм Закону та неконтрольованого виробництва фальсифікованої продукції у Верховні Раді України в 2016 році було зареєстровано законопроект про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Згідно із даним проектом до галузей органічного виробництва віднесено: - органічне рослинництво, в тому числі насінництво та розсадництво, заготівля дикорослих продуктів; - органічне тваринництво та бджільництво; - органічне рибництво, в тому числі і вирощування органічних дріжджів; - органічна аквакультура; - вирощування органічних водоростей; - виробництво органічних харчових продуктів та кормів; - органічне виноробство [14].

Висновки. Безумовно, прийняття зазначеного законопроекту та врегулювання наведених вище завдань сприятиме належній організації виробництва якісної та доступної, для більш широкого кола споживачів, органічної сільськогосподарської продукції та врегулює ті суперечності та не вирішені проблеми, які є на даний момент.

Джерела та література

1. Органічне виробництво в Україні: реалії та перспективи // Міністерство аграрної політики та продовольства України Департамент продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/TarasKutoviy/ss-72695482>.
2. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 9 вересня 2013 року // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 20-21. – Ст. 721.

3. Горчаков Я.В. Тенденции развития и рыночные аспекты мирового органического земледелия / Я.В. Горчаков. – Барнаул: «Аз Бука», 2004. – 256 с.
4. Директива ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.ua>.
5. Мілованов Є.В. Органічне сільське господарство: перспективи для України / Є.В. Мілованов // Посіб. українського хлібороба. – 2009. – № 8. – С. 257-258.
6. Ярмілка В. ЕМ-технологія – основа органічного землеробства / В. Ярмілка // Агроогляд. – 2005. – № 1. – Січень. – С. 42-44.
7. Курман Т.В., Туєва О.М, Щодо поняття та змісту екологізації аграрного виробництва / Т.В. Курман, О.М. Туєва // Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». – 2012. – Вип. 173. – Ч. 2. – С. 74-79.
8. Хоменчук А.В. Органическое сельское хозяйство и глобальное продовольственное обеспечение / А.В. Хоменчук // Научный потенциал студенчества в XXI веке: Матер. III междунар. науч. студенческой конф. – Экономика. – Т. 3. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2009. 217 с.
9. Романко С.М. Органічне виробництво в Україні: законодавчі підстави / С.М. Романко // Проблеми розвитку аграрного та земельного права України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 травня 2011 р.). – К.: Вид-во географ. літ-ри «Обрії», 2011. – С. 99-102.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
11. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.
12. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 14. – Ст. 96.
13. Кодекс Алиментариус. Международные стандарты на пищевые продукты CODEX Alimentarius [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.codexalimentarius.org/codex-home/ru>.
14. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: законопроект від 24.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576.

Сокол М. Правовые основы производства органической сельскохозяйственной продукции. В статье исследуются вопросы нового законодательного регулирования производства органической сельскохозяйственной продукции и сырья субъектами аграрных правоотношений в Украине. Проанализированы соответствующие нормы Закона Украины «О производстве и обороте органической сельскохозяйственной продукции и сырья» и прочее законодательство, регулирующее данную сферу деятельности. Органическая сельскохозяйственная продукция – натуральная продукция из сырья растительного и животного происхождения, а также пчеловодства, рыбоводства, лесного хозяйства, которая выращивается, производится, перерабатывается, сертифицируется, маркируется, сохраняется и реализуется по правилам органического производства, имеет биологически ценные качества и оздоровительные свойства и предназначена для потребления населением в переработанном и сыром виде. Органическое сельское хозяйство уже стало мировым трендом, оно практикуется более чем в 160 странах. В статье внесены предложения относительно урегулирования правовых проблем, связанных с производством качественной органической сельскохозяйственной продукции путем внесения соответствующих изменений и дополнений в законодательную базу.

Ключевые слова: аграрное право, аграрно-правовые отношения, органическое сельское хозяйство, органическое производство.

Sokol M. Legal Principles of Production of Organic Agricultural Products. This article lights up the question of new legislative regulation on the production of organic agricultural products and raw materials by agrarian enterprises and farming in Ukraine. Appropriate norms of law «On the production and circulation of the organic agricultural products» and other legislation, regulating questions of production and circulation of organic agricultural products have been analyzed. Organic agricultural products – genuine products, made in certain areas of agricultural production from raw materials of plant and animal origin, as well as beekeeping, fish farming, forestry, harvested, produced, processed, certified, marked stored and sold according of the rules of organic production, have biologically valuable qualities and health properties and is intended for human consumption in processed and unprocessed form. Volumes of production of organic agricultural products in the world grow every year. Organic farming has become a global trend. It is practiced

in more than 160 countries. The article contains proposals on the settlement of legal problems, related to the production of quality organic agricultural products by introducing appropriate changes and additions to the legislative framework.

Key words: agricultural law, agricultural and legal relations, organic agriculture, organic production.

УДК 340.12:327.39

М. Щирба

Критерії правомірності інформаційної згоди пацієнта

У статті розглядається питання права пацієнта на згоду щодо медичного втручання. Вказано, що право пацієнта на добровільну згоду чітко субординується з обов'язком медичного працівника та закладу охорони здоров'я надати повну, комплексну, доступну інформацію останньому. Виділено критерії правомірності інформаційної згоди пацієнта.

Ключові слова: згода, інформаційна згода, пацієнт, права пацієнта, критерії правомочності.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сфера охорони здоров'я є однією з найважливіших для людини, оскільки кожен вступає у правовідносини пов'язані з охороною свого життя та здоров'я. Зміна світової парадигми правовідносин у медичній сфері зумовлює потребу ґрунтовнішого аналізу прав пацієнтів. Одним з центральних принципів у сфері охорони здоров'я є засаднича концепція обов'язкової взаємодії пацієнта та медичного персоналу. На сьогодні не тільки лікар визначає план лікування, пацієнт повинен займати активну позицію у цій сфері. Обов'язок правової політики держави – забезпечити можливість реалізації відповідного права, яке в першу чергу здійснюється через юридичну охорону права пацієнта на добровільну згоду.

Стан дослідження. Питаннями правового регулювання медичної сфери суспільного життя займалася ціла низка науковців. Особливо активізувалися дослідження останнім часом у зв'язку з проведенням медичної реформи в Україні. Більшість проблем розглядаються в цивільно-правовому або адміністративно-правовому аспекті, зокрема такі науковці, як Н. Болотіна, І. Венедиктова, С. Стеценко, В. Стеценко, І. Сенюта та ін. Однак розгляд права пацієнта на добровільну згоду в аспекті визначення критеріїв її правомірності потребує ґрунтовнішого аналізу та цілісного підходу з погляду загальнотеоретичної юриспруденції.

Метою цієї статті є комплексний аналіз критеріїв правомірності інформаційної згоди пацієнта на медичні втручання, котрий ґрунтується на національній та позитивній зарубіжній правовій практиці.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вказане право для національної системи є новим, та забезпеченим не повною мірою. Донедавна сам факт звернення до закладу охорони здоров'я вважався конклюдентними діями, які автоматично дають згоду на медичне втручання. Однак, такий підхід в правовій державі є не виправданим. Особистість, її індивідуальність, свобода волі – є центром правовідносин. Недоторканість особи – цінність, що забезпечує природне існування людини. Ст. 3 Загальної декларації прав людини не лише закріплює це право, але й ставить його в один ряд з правом на життя та правом на свободу [1]. В свою чергу, ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [2] предметно вказує, що нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню та робить акцент саме на медичній сфері через норму уточнюючого характеру – «зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідом». Таке ж трактування, що стосується поводження з особою, міститься у ст. 3 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини [3]. Продовжуючи цю позицію ст. 5 документу містить категоричну норму про те, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Особлива цінність для правового тлумачення в тому, що визначена стаття подає перелік допустимих правомірних обмежень визначеного права і п. е) передбачає можливість законного затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг. Основний закон України дублює міжнародну норму у ст. 29.